

Wim Rutgers

Wim Rutgers (Dinxperlo 1941) woont op Aruba en is momenteel als parttime docent literatuur, verbonden aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen en projectmedewerker van de Fundashon pa Planifikason di Idioma.

Waarom schrijft u? Waarom schrijft u in het Nederlands?

Literatuur en taal in de Nederlandse Antillen en Aruba

Why do you write? Why are you writing in Dutch? Language and literature in the Netherlands Antilles and Aruba

Four languages are used daily on the six islands that comprise the Netherlands Antilles and Aruba and form part of the Kingdom of the Netherlands: the national languages English and Papiamentu (an interlanguage based upon Dutch, English, Portuguese and Spanish), the Dutch of the Kingdom and the regional language, Spanish. Each of these four languages has a literary tradition on the islands. Although Dutch is still the official language and used as the language of school instruction and the written language of business its wider functions have diminished. Over the past decades the language has virtually disappeared from the islands' cultural life, consequently Dutch-Antillean literature is also gradually declining. On Curaçao, Aruba and Bonaire Papiamentu predominates and will have to replace Dutch as the literary language, but as long as it is not a language of instruction this will be problematic. Over the past couple of years an important literary tradition in English has developed on Saint Martin, Saba and Saint-Eustatius. Alongside the written literature an oral tradition exists up to the present day on the islands. Cola Debrot, Boeli van Leeuwen, Tip Marugg and Frank Martinus Arion are well known internationally but there are many other writers who belong to the literary canons of the islands. **Key words:** Netherlands Antilles, Aruba, Papiamentu, Antillean literature.

Inleiding

Toen in september 1982 een nieuw bibliotheekgebouw op Aruba in gebruik werd genomen, was de bekende Curaçaose schrijver Frank Martinus Arion een van de gastsprekers over actualiteit en toekomst van de Antilliaanse literatuur. Hij kwam toen tot de uitspraak, dat de positie van de Nederlandse taal op de Antilliaanse eilanden zodanig verzwakt was dat er wel geen nieuwe schrijvers meer in staat zouden zijn van deze taal op voldoende niveau gebruik te maken, terwijl de Papiamentstalige literatuur zich pas echt zou kunnen ontwikkelen na volledige invoering van deze taal in het secundair onderwijs (*Amigoe*, 22 september 1982).

De Nederlandse Antillen zijn het product van Nederlands kolonialisme, zoals ooit de Kaap, Elmina, Indonesië, Pernambuco, Nieuw

Nederland en de Wilde Kust van de Guyana's. Nederlands kaapvaart, de behoefte aan zout voor de haringvisserij en de Tachtigjarige Oorlog van 1568-1648 om de onafhankelijkheid van Spanje waren de oorzaak van het in bezit nemen van aanvankelijk twee, later zes eilandjes in de Caribische Zee. In tegenstelling tot in al die andere gebieden zouden de Nederlanders er blijven, van de zeventiende eeuw tot in onze tijd toe. Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat immers nog steeds uit de drie landen Nederland, vijf eilanden van de Nederlandse Antillen en Aruba dat sinds 1 januari 1986 een zelfstandig land binnen het koninkrijk vormt, meestal met "status aparte" aangeduid.

De Nederlandse Antillen en Aruba bestaan uit zes eilanden, waarvan de drie ABC-eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao voor de kust van het Zuid-Amerikaanse land "beneden de wind" en de drie SSS-eilanden Saba, Sint-Eustatius en Sint-Maarten vijfhonderd mijl noordelijker "boven de wind" gelegen zijn. Die wind is dan de altijd waaierende passaat. Overigens is de helft van Sint-Maarten Département d'Outre Mer van Frankrijk. Hun gezamenlijke geschiedenis is nauw met die van de kolonisator verbonden met het tijdperk van slavernij, de emancipatie in 1863 en de tijd van modernisering door industrialisatie, dienstverlening en toerisme. Als zodanig passen de eilanden, zij het met varianten, binnen de loop van de Caribische geschiedenis in zijn geheel. Toch is de eenheid een opgelegde en voelt elke bewoner zich Curaçaoënaar, Bonaireaan of Sint-Maartenaar, geen Antilliaan. En zeker geen Nederlander, ondanks zijn Nederlandse paspoort.

Talen

Op de drie Benedenwindse eilanden worden vier talen dagelijks door elkaar gebruikt. Het Nederlands is een officiële taal en fungeert als bestuurstaal in geschrifte en als schooltaal. Naast de officiële Nederlandse taal worden Papiamentu en Engels veelvuldig in het onderwijs gebruikt. Daarnaast is Engels technische taal en handelstaal, Spaans de taal van de regio, maar de nationale taal is Papiamentu op alle drie eilanden (Martinus, 1997). Op de drie Bovenwindse eilanden is Engels de algemene taal, al is ook daar het Nederlands nog steeds de officiële bestuurstaal (Van der Elst, 1997: 114-125). Deze vier talen integreren en isoleren. Papiamentu is de factor van de eilandelijke cohesie, maar isoleert van regio en koninkrijk. Het Nederlands heeft in het Caribisch gebied een uitermate geïsoleerde positie, omdat de taal in dat deel van de wereld nergens anders dan in de op het noordelijk deel van het Zuid-Amerikaanse vasteland, in de Republiek Suriname gesproken

wordt, maar het is de taal van het Koninkrijk waarvan men deel uitmaakt. Het Nederlands is thuistaal van de Nederlanders die op de eilanden wonen. Spaans zorgt voor regionale integratie maar heeft op de eilanden zélf nauwelijks meer dan de functie van thuistaal van talrijke immigranten uit Venezuela, Colombia en de Dominicaanse Republiek. Het Engels ten slotte is wereldtaal maar wordt als thuistaal op de Benedenwinden maar weinig gebruikt. Van de ruim dertig miljoen inwoners van het gehele Caribische gebied is ruim twintig miljoen Spaanstalig, ruim vijf miljoen Engels- en Franstalig (Créole), terwijl het Nederlands voor iets meer dan een half miljoen eerste, tweede of derde taal is. Voor de gedachtebepaling merk ik hier op dat ongeveer negentig procent van deze Caribische bevolking zwart is.

Oratuur

De talen hebben alle vier een functie in de Antilliaanse literatuur. We mogen trouwens de oratuur “van het begin” niet vergeten als we over letterkunde willen spreken. Oude liederen en verhalen in het Papiamentu en Engels dateren waarschijnlijk al uit de zeventiende eeuw met de slavernij en zijn nauw verbonden met het West-Afrikaanse land van herkomst (Baart, 1983). Oude Curaçaose “Luango-verhalen” vertellen over negerslaven die naar Afrika terug vliegen omdat ze nog geen zout gegeten hebben. (Rutgers, 2001: 28-34, 79-91).

De verhalen van de slimme spin Kompa Nanzi bewaren Afrikaanse retenties maar kregen tijdens de slavernij een eigentijdse, socio-culturele invulling op de eilanden en in landen als Jamaica en Suriname. In de moderne tijd hebben Caribische migranten de oude verhalen naar Europa gebracht waar de spin een allochtone minderheidsrol vervult. Maar ook daar is hij iedereen te slim af ... Onderzoeker Cappelle (1926: 204) beschreef de Caraïbische Nanzi als volgt:

De spin is buitengewoon listig, lijdt aan slapeloosheid, heeft een taaiheid, die aan onsterfelijkheid grenst, bezit een formidabelen eetlust en een bewonderenswaardig talent, om zich van het noodige voedsel te voorzien. De spin toont door het spinnen van haar kunstig web, dat zij buitengewoon knap is en “heeft de draad van haar persoonlijkheid met het nationale leven als het ware samengeweven.”

De onbetwiste Held en Hoofdpersoon Kompa Nanzi is getrouwd met Shi Maria, en samen hebben ze twaalf kinderen van wie Pegasaya het slimst is en derhalve het meest genoemd wordt. Het gezinsleven is overigens veelal weinig gelukkig omdat Kompa Nanzi er nooit voor

terugdeinst zijn familie te bedriegen zodra hij daarmee persoonlijk voordeel kan behalen. De grote tegenspelers zijn de koning Shon Arey en de boosaardige, sterke maar meestal domme Cha Tiger. Daarnaast treden er een groot aantal dierfiguren minder vaak op, bij uitzondering soms enkele menselijke figuren. Opvallend veel verhalen beginnen met de mededeling dat Kompa Nanzi honger had en op zoek naar eten was. Dat kan zijn omdat hij een echte veelvraat is, maar het zegt misschien ook iets omtrent de voedselsituatie bij de slaven op het droge en dorre eiland. De underdog Nanzi lukt het steeds om zijn meerderen in rang te slim af te zijn.

Talrijke werkliederen en klaagliederen bewaren hun Afrikaanse ritmen en structuren.

Over de tijd van de slavernij gaan heel wat verzetsliederen, die klonken als klacht of dreiging, in verband met ongewenste verkoop van een familielid of vriend(in), mishandeling, kritiek op de wrede bomba, het in daadwerkelijke opstand komen, klachten óver (nooit tégen) de shon, en uiteindelijk de emancipatie in 1863 waarvoor de Nederlandse koning Willem III alle dank en eer ontving. Over de willekeurige verkoop en daardoor het uit elkaar trekken van moeder en kinderen ging het bekende “catibu ta galiña”: een slaaf is als een kip die verkocht wordt:

Catibu ta galinja mama catibu ta galinja hm
shon ta bende nos mama ta bende nos
catibu ta galinja mama catibu ta galinja hm
nos ta troca shon mama mira com m’a papia shon
catibu ta galinja mama catibu ta galinja hm
ata shon ta bende nos mama cu placa na man hm
catibu ta galinja mama catibu ta galinja hm.

(De shon verkoopt ons, moeder, we gaan naar een andere shon. Ik heb de heer gesmeekt. Kijk, de shon verkoopt ons, hij heeft het geld in de hand. Slaven zijn kippen.)

Daartegenover stond het zelfrespect van de zwarte mens: “Ik ben een haan, ik draag een kroon op mijn hoofd.” Bekend was Buchi Fil die nooit duldde dat welke blanke of opzichter hem aanraakte. Van respect getuigt ook het werklied over Chamba, die met bijl op zijn rug en zijn pikhouweel op zij naar Paradera ging om te werken:

Chamba te Paradera
cu su hacha na su lomba
ata Chamba ta bai Paradera awe

cu su hacha na su lomba
cu su piki na su zij.

Veel liederen gingen over het verschil in rechtspositie en de discriminatoire behandeling van zwarte en witte mensen, die in het volgende kort maar wrang werd samengevat:

Si ta neger bo ta
kico bo haci tin castigu pa bo
ma si blancu si
maske kico cu e haci no tin castigu pe
esta un cos di hari
hehehe ...

(Als je zwart bent krijg je altijd straf, maar een blanke, wat hij ook doet, krijgt nooit straf. Dat is iets om over te lachen.)

Klacht, protest en verzet overheersten getalsmatig, maar daarnaast lieten de liederen ook menigmaal de eigen cultuur en het onderlinge sociale verkeer van de slaven. Daarbij waren de liedjes waarin slaven elkaar wederzijds uitvoerig, met een grote variatie aan formules, begroetten zo talrijk dat daarvan hier een voorbeeld volgt:

Cumindami
mi nabiu a cumindami
mi ta cumindabo mi nabiu
ata m'a cumindabo awe
ah cumindami
nabiu a cumindami awe
oh combai tur mi rumannan
ma ta mi nabiu ta cumindami awe.

(Gegroet / mijn gezel heeft me gegroet – en variaties daarop.)

Eigenlijk is het nogal opvallend dat er maar één voorbeeld is van een lied over de grote slavenopstand van 1795 en de strijd van Tula en zijn medeslaven voor de vrijheid, en dan nog zonder veel bijzonderheden:

Zino papapa zinowé
neger tribi ca lanta cu blancu
zino papapa zinowé
Tula tribi ca traha papa
zino papapa zinowé
Tula tribi ta hala lechi.

(De onbeschroomde/brutale negers kwamen in opstand; Tula kwam in opstand.)

Over de uiteindelijke emancipatie in 1863 zijn heel wat meer liederen bewaard gebleven. Ze zijn in twee groepen in te delen, de min of meer officiële liederen van “dankbaarheid” aan Koning Willem III die de vrijheid schonk en de liederen die van triomf spraken tegenover de shon die nu zijn macht kwijt was:

Bam pidi Dios na rudia abao
cu su santu debocion
awor nos tur ta liber di tur shon
liber di tur nacion
catibu di rei.

(Laten we God op onze knieën devoot danken dat wij allen van de shons vrij, nu slaven van de koning zijn.)

Muchu danki Shon Welmu den Derde
cu awe nos ta ruman
pero awo nos tur a bira
catibu di Shon Dios
laga nos bam gradici ma na bon Dios
pa cielu i su bondad.

(Dank Koning Willem III, dat we nu allemaal broeders en zusters zijn, maar Gods slaven. Laten we God danken voor zijn hemelse goedheid.)

Tot de varianten die meer “off the record” waren, maar ongetwijfeld de gevoelens goed weergaven, hoorden de bekende,

Awo n'tin Shon Henri ntin Shon de Palm
ntin nada mas
awo nos tur ta un awo nos tur ta un
awo djaca laba tajo awo djaca frega cuchu.

(Er is nu geen shon Henri of shon de Palm meer, we zijn nu allemaal een, de ratten doen de afwas.)

Literatuur

De geschreven literatuur zou grofweg in drieën ingedeeld kunnen worden: de Antillen in de literatuur van passanten die tijdelijk op de eilanden verblijven en óver de eilanden schrijven voor een Europees publiek; literatuur in de Antillen, geschreven door kolonisten die van buiten kwamen maar bléven en die zich voorzichtig losmaakten van de Europese literaire traditie en een eigen publiek op het oog hadden, en ten derde de Antilliaanse literatuur geschreven door “creolen”, op de eilanden geboren auteurs die in een van de vier talen publiceerden

over de eigen maatschappij en een eigen of vreemd publiek bedienend, afhankelijk van de uitgever die hun werk publiceerde. De passanten horen tot de Europese letteren en blijven hier buiten beschouwing. De kolonisten horen tot de koloniale tijd en met de “creolen” begint de eigenlijke Antilliaanse literatuur.

De geschreven literatuur door kolonisten dateert van de achttiende eeuw, zoals dat ook in de rest van het Caribisch gebied het geval is. Ze begon aarzelend op Sint-Eustatius in het Engels in de *St. Eustatius Gazette* (1790-1794) en werd voortgezet in *The Curaçao Gazette* (1812) die vanaf 1816 in het Nederlands als *De Curaçaosche Courant* zou verschijnen en die nu het oudste nog bestaande blad van het Caribische gebied is.

De literatuur in dit nieuwsblad ventileerde de visie van het blanke establishment op politieke, sociaal-economische en persoonlijke omstandigheden, waarbij de gelegenheidspoëzie domineerde. Ik heb deze literatuur in 1988 gekarakteriseerd als het “nulde hoofdstuk” van de Antilliaanse literatuur. Ze was overwegend in het Nederlands, maar er kwamen ook gedichten in het Engels en Spaans voor. Literatuur en journalistiek waren de hele negentiende eeuw nog nauw met elkaar verbonden. Om enig idee over inhoud en vorm van deze koloniale poëzie te geven citeer ik uit het leerdicht “De vyf werelddeelen” van 25 juli 1818 de strofe over Europa en Afrika die helder het Eurocentrisme van deze poëten demonstreert.

Europa

Europa wordt met recht als het beschaafdst geprezen,
Uit haar sproot wetenschap en nutte kunsten voort,
Roemruchtig in bestaan doet zy den nazaat lezen,
Op welke wyze zy haar magt van oord tot oord
Poolcirkels rond, met sterke kracht deed zien;
Aan West en Oosterkust haar scepter doet ontzien.

Afrika

Afrika's heet gewest en dorre zandwoestynen,
Faalt 't aan beschaving, en, de nutte kunsten kwynen.
Roofzuchtig is de moor aan 't Barbarysche strand,
In 't Zuid en Noorderdeel der negers vaderland;
Kan naast de Goudkust staag, der kooplieden winzucht wekken
Als zy uit slavenmarkt en stofgoud voordeel trekken.

Vanaf de emancipatie in 1863 kreeg het Papiamentu meer kans. Er verscheen een opinieblad *Civilisadó* (1871-1875) dat de gehele bevolking

tot volwaardige burgers wilde civiliseren, maar het Papiamentu bleef slechts vólkstaal en zou pas in de loop van de twintigste eeuw na fervente discussies als cultuurtaal geaccepteerd worden. Einde 19de eeuw was het Spaans dominant, door auteurs die als exilados vluchtten voor de Zuid-Amerikaanse dictaturen in Venezuela en Colombia en die op Curaçao een veilig tijdelijk toevluchtsoord vonden, maar ook en vooral door een aantal eigen auteurs, waarbij het culturele tijdschrift voor muziek en letteren *Notas y letras* (1886-1888) als katalysator fungeerde. Enkele bekende namen zijn A.A. Wolfschoon (1863-1889), A.Z. López Penha (1865-?), D.D. Salas (1872-1937) en D.M. Chumaceiro (1877-1922). Deze veelzijdige literatuur zocht eigen wegen en sloot aan bij regionale ontwikkelingen van Zuid-Amerika, maar ook bij Europees Spaanse en Nederlandse. Zo vertaalde de Curaçaose dichter Jozef Sickman Corsen (1853-1911) in het postuum gepubliceerde *Poesías* (1914) Nederlandse romantici als Rhijnvis Feith en Willem Bilderdijk in het Spaans.

Naast het dominante Spaans op de Benedenwindse eilanden, met name op Curaçao zó dominant dat men gewoonlijk over de Spaanse periode spreekt (Echteld, 1999), werd de literatuur op Sint-Maarten in het Engels geschreven. Een curieus voorbeeld (Rutgers, 1992: 97) daarvan is een tweetal gedichten van Susan A. van Romondt over de Boereoorlog en Paul Kruger, waarin ze zich fel tegen de Engelsen keert.

Simple-minded noble people
 Reared in virtue's sternest school
 After more than mortal combat
 Must go bond to England's rule?

Must ye swell the host of martyrs
 Who are chained to her dread car?
 Ireland, India and Soudan
 Groan alike though near and far.

Lion-hearted sons of freedom
 Your proud names shall never die
 With the world's great storied heroes
 Shrined in glory, they shall lie.

In een ander gedicht riep ze "Oom Paul" een hartelijk welkom in Nederland toe:

And down the ages, yet unborn,
Shall ring this tale of England's shame;
Not all her pow'r, not all her wealth
Shall wipe this stain from off her fame.

Here in thine own ancestral land,
Oom Paul our hearts are one with thee!
We mourn with thee, with thee we pray,
God send thee yet the victory!

Nederlands koloniale politiek heeft zich tot en met de negentiende eeuw nooit veel aan taal en cultuur in de koloniën gelegen laten liggen. Men liet het onderwijs en de godsdienstige vorming van het volk graag over aan de katholieke kerk wat tot gevolg heeft dat op de Benedenwinden meer dan tachtig procent van de bevolking katholiek is. Paters en soeurs gebruikten de volkstaal om de mensen te bereiken in de kerk, maar ook via eigen kranten, boekuitgaven, boekhandel en bibliotheek en verenigingen. Zo ontstond er een hecht katholiek regiem waarin poëtische paters de literatuur als missiemiddel propageerden. Dat leverde vanaf de negentiende tot en met de eerste decennia van de twintigste eeuw religieuze poëzie op, maar ook vele didactische kranten-columnns en moraliserende romanfeuilletons (Broek, 990). Hun voornaamste voertuigen waren kranten als de Papiamentstalige *La Cruz* (1900) en *La Union* (1922) en het Nederlandstalige *Amigoe* (1884) die vandaag de dag nog bestaat en daarmee de oudste krant van de eilanden is.

Antilliaanse literatuur

Met de vernieuwende Nederlandse koloniale ethisch-politieke richting van het begin van de twintigste eeuw wordt het Nederlands gepropageerd (Smeulders, 1987), een proces dat versterkt wordt door de modernisering van de maatschappij met de vestiging van de Shell raffinaderij op Curaçao. Dat leverde een sterke vernederlandsing op, juist op het moment dat het Nederlands ophield als officiële taal van Zuid-Afrika. De Engelstalige Bovenwindse eilanden volgden hun eigen ontwikkeling. Dit leverde vanaf de twintigste eeuw een viertalige Antilliaanse literatuur op in het Spaans, Engels, Nederlands en Papiament, waarover Cola Debrot (1902-1981) ooit opmerkte, dat "de Antilliaan met zijn benen in de werkelijkheid van de Antillen leeft, met zijn passies in Caracas en met zijn verstand aan de grachten van Amsterdam." Boeli van Leeuwen heeft het heel typisch uitgedrukt: 'Ik

droom in het Papiament en ik schrijf in het Nederlands.’ (Debrot, 1985: 67) Niet alleen de Antilliaanse literatuur in haar totaliteit is multilinguaal, maar nagenoeg elke individuele auteur gebruikt voor zijn literaire expressie en communicatie meer dan een taal: Waarom schrijft u? Waarom schrijft u in het Nederlands?

Velen van hen – niet allemaal – hebben Cola Debrots waarschuwing, die hij in verband met de negentiende eeuwse multilinguaal David Ricardo Capriles (1837-1902) uitte niet in de wind geslagen maar glansrijk overwonnen:

Capriles was ook door zijn meertaligheid een typische Curaçaoënaar. De multilinguaal kent vele talen, maar mist daardoor de vertrouwdheid met de ene taal, die vereist is voor de verwezenlijking van een genuanceerd schrijverschap. Het gevolg is dat de meertalige niet de taal hanteert, maar integendeel door de taal wordt gehanteerd en daardoor zich moeilijk vermag los te maken van de conventionele uitdrukkingsvormen die in de verschillende talen op verschillende wijzen hun weerslag vinden (Debrot, 1985: 64).

Nederlands

Met dit citaat zijn we direct bij de eerste belangrijke overwegend Nederlandstalige auteur aangeland, Cola Debrot zelf, wiens *Mijn zuster de negerin* (1935), verschenen in het Nederlandse tijdschrift *Forum*, een blanke Curaçaoese jongeman beschrijft die naar zijn land van herkomst teruggaat en daar geconfronteerd wordt met de relaties tussen de verschillende bevolkingsgroepen als hij ontdekt dat de zwarte huishoudster Maria een halfzuster is: zwart en wit zijn familie op hetzelfde kleine eiland. Maar Debrot wilde met zijn roman ook een signaal afgeven aan het in Europa oprukkende racisme van Nazi-Duitsland. Cola Debrot bouwde een oeuvre op dat in zeven delen bij Meulenhoff verschenen is. J.J. Oversteegen wijdde in 1994 een tweedelige biografie aan hem: *In het schuim van grauwe wolken. Het leven van Cola Debrot tot 1948* en *Gemunt op wederkeer. Het leven van Cola Debrot vanaf 1948*.

De relaties van blanke Curaçaoënaars die getalsmatig verre in de minderheid zijn, met het overwegend zwarte deel van de bevolking zal het thema worden van een aantal Nederlandstalige romans worden die in de boom-periode van de jaren vijftig en zestig verschijnen, zoals Boeli van Leeuwen, *De rots der struikeling* (1959), *Een vreemdeling op aarde* (1963) en *De eerste Adam* (1966) en Tip Marugg, *Weekendpelgrimage* (1957) en *In de straten van Tepalka* (1967).

Met zijn bekend geworden dikke roman *Dubbelspel* (1973) laat Frank Martinus Arion de andere kant van de medaille, het leven van de zwarte mens op het eiland, zijn daden en dromen zien. Met het algemeen als minder beschouwde *Afscheid van de koningin* (1975) snijdt Frank Martinus Arion het interessante thema van de relatie van de zwarte Caribische mens met het Afrikaanse werelddeel van zijn voorouders aan. Het resultaat is een dubbelafscheid: van de koningin die Nederland personifieert en die zich ter wille van handelsbetrekkingen prostitueert en van Afrika dat hem niet als een van het land wil accepteren. Ook in *Nobele wilden* (1979) en *De laatste vrijheid* (1995) snijdt Martinus nog weer belangrijke politieke, anti-Westerse thema's aan, maar geen van zijn latere romans heeft zoveel indruk gemaakt als het romandebuut *Dubbelspel*.

In de jaren tachtig zullen Boeli van Leeuwen met *Schilden van leem* (1985), *Het teken van Jona* (1988), *Geniale anarchie* (1990), *De ruïne van een kathedraal* (1996) en *De taal van de aarde* (1997) en Tip Marugg met *De morgen loeit weer aan* (1988) nog weer tot opmerkelijke publicaties komen, maar daarna wordt het stil rondom hen. Ze zijn inmiddels ook een aantal jaren ouder geworden. In de schaduw van dit viertal publiceerde Jules de Palm zijn *Antiya* (1981), *Kindereen van de fraters* (1985) en *Lekker warm, lekker bruin* (1990). Opvolgers zijn er niet of nauwelijks. De jongere Diana Lebac publiceerde na jeugdboeken als *Sherry* (1971) en *Suikerriet Rosy* (1983) en andere jeugdboeken de roman *De langste maand* (1994), maar nieuw werk laat op zich wachten. Erich Zielinski debuteerde met *De Engelenbron* (2003). Carel de Haseth *Zolang er kusten zijn* (1994, 2001) en Walter Palm *Met lege handen ging ik slapen, met een gedicht werd ik wakker* (2002) publiceerde recentelijk poëzie in het Nederlands. De Arubaan Denis Henriquez verwisselde het Papiamentu voor het Nederlands en publiceerde *Zuidstraat* (1992), *Delft Blues* (1995) en *De zomer van Alejandro Bulos* (1999), de in Nederland geboren maar al ruim veertig jaar op Aruba wonende Jacques Thönissen *Tranen om de ara* (1998) en *Eilandzigeuner* (2000). Genoeg opgesomd.

Papiamentu

Na de romanfeuilletonisten van voor de Tweede Wereldoorlog ontwaakte ná die oorlog een generatie belangrijke schrijvers in het Papiamentu, met namen als Pierre A. Lauffer, Luis H. Daal, Elis Juliana en Guillermo E. Rosario. Daarnaast zijn er talrijke dichters als Nydia Ecury, Henry Habibe, Federico Oduber, Philomena Wong, Belén Kock-Marchena, Tico Croes, Giolina Henriquez. Hun werk verscheen na-

genoeg uitsluitend in het Papiamentu, soms met een Engelse of Nederlandse vertaling. Carel de Haseth publiceerde zijn inmiddels klassiek geworden *Katibu di shon* (1988) dat in het Nederlands vertaald werd als *Slaaf en meester* (2002).

Hun werk is in 1998 door de Pierre Lauffer Stichting verzameld in de driedelige bloemlezing met inleiding *Pa saka kara*. Van het proza verschenen een aantal karakteristieke fragmenten in *Tropentaal* (Rutgers, 2001). Ook op Aruba verschenen bloemlezingen met inleidingen, zoals *Cosecha Arubiano* (1983), *De navelstreng van mijn taal*; *Poesia bibo di Aruba* (1992) en *Isla di mi / Island of mine* (2000). Er verschenen de laatste decennia inleidingen, analyses, studies, doctoraalscripties en dissertaties over de Antilliaanse literatuur door Pim Heuvel, Jos de Roo, Aart G. Broek, Liesbeth Echteld en zoveel anderen dat opsomming daarvan hier niet mogelijk is.

Wie met Cola Debrot (VW deel I, 1985: 218) wil constateren dat het “intussen welhaast een wonder is dat zulke betrekkelijk kleine bevolkingsgroepen zo een opvallende literatuur hebben voortgebracht” heeft gelijk, maar van de andere kant heeft ook Frank Martinus Arion met de uitspraak die ik aan het begin citeerde zijn gelijk want van al de genoemde auteurs zijn de jongste geboren in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw. Nieuwe aanwas is er slechts mondjesmaat. Ligt de literatuur dan werkelijk op sterven?

Sint-Maarten

In de beschrijvingen van de Antilliaanse literatuur heeft die van de drie Bovenwindse eilanden altijd in de schaduw gestaan van die van de Benedenwinden, in het bijzonder in die van Curaçao op welk eiland nu eenmaal de grootste literaire productie was en het meest ontwikkelde literaire leven. In het begin van de jaren tachtig bracht Wycliffe Smith in zijn twee boeken *Windward Island Verse, a survey of poetry in the Dutch Windward Islands* (1981) en *Winds above the hills; a collection of poems from St. Maarten, Netherlands Antilles* (1982) daarin verandering.

Sint-Maarten kent momenteel een bloeiend cultureel leven in het kielzog van de politieke aspiraties tot afscheiding van de Nederlandse Antillen. Het desintegratieproces dat het Caribische gebied in vorige decennia zo geteisterd heeft vindt momenteel in de Nederlandse Antillen zijn herhaling. De eilanden voelen er niets meer voor nog langer bij elkaar te blijven.

Op Sint-Maarten bloeit momenteel de Engelstalige literatuur, waarvan dichter-uitgever Lasana M. Sekou het epicentrum is. Fabian

Badejo wijdde er recent in *Salted Tongues* (2003) een uitgebreide beschouwing aan auteurs, uitgevers en literaire kritiek op dit Bovenwindse eiland.¹ Invloeden van buitenaf zijn er bij de opbouw van een eigen literatuur altijd geweest, maar die gingen steeds vergezeld van een eigen creatieve verwerking en aanpassing daarvan: "Foreign influences have therefore not been inimical to the development of an authentic culture in the DWI (Dutch Windward Island –WR) in general or in St.Martin in particular, nor have they stultified the growth of this, but rather have been the very strands from which an autochthonous culture has been woven" (Badejo, 2003: 4). Dat is een nuchter en gezond creoliseringsstandpunt waarop creatief verder gebouwd kan worden. Het geldt trouwens zowel voor de SSS als de ABC-eilanden.

Slot

Vanwaar die bloei op Sint-Maarten en de stagnatie op de Benedenwindse eilanden? Het zit hem niet alleen in de activiteiten van Lasana M. Sekou, zijn uitgeverij en de nationalistische geestverwanten die hij om zich heen heeft verzameld. Het is de taalproblematiek, zelfs taalverwarring en de taalonzekerheid die de ontwikkeling van de literatuur ruim twintig jaar na Frank Martinus Arions uitspraak nog steeds in de weg zit. Sint-Maarten heeft het daarbij met Engels makkelijker dan de Benedenwinden. De Bovenwinden kunnen aansluiten bij de Engelstalige Caribische eilanden, waar alle regionale materiaal uit de eigen cultuursfeer al voor hen klaar ligt, terwijl de Benedenwinden met het alleen daar gesproken Papiamentu zelf alles zullen moeten opbouwen. Momenteel ligt Sint-Maarten dus voor omdat het eiland het isolerende en vervreemdende Nederlands al verder achter zich gelaten heeft. Een onvermijdelijke weg die de Benedenwinden nog moeten gaan. Of ze zouden de oplossing van Suriname moeten kiezen en het Nederlands in de plaatselijke variant tot eigen taal moeten verklaren. (Gobardhan, 2001) Maar ook dat is geen reële optie omdat de Surinaamse taalsituatie in het geheel niet met die van de Antillen te vergelijken valt. Het is niet eens een utopie want de weg leidt juist steeds verder van het Nederlands vandaan. Voor wat de Nederlandstalige Antilliaanse literatuur betreft lijkt Frank Martinus Arion na gelijk te krijgen: als en zolang er zijn geen jonge auteurs zijn die het Nederlands kunnen en willen gebruiken zal het op de zes eilanden een ten dode opgeschreven literaire taal zijn en blijven. Voor de andere talen liggen er echter mogelijkheden. Sint-Maarten heeft die al gegrepen, maar ook op Curaçao gaat het ongetwijfeld eveneens die

richting uit. Teken aan de want is daarbij het vernieuwde literatuur-
 onderwijs dat met een nieuwe methode *Kadans, literaire ontwikkeling en
 literaire begrippen* (Severing, 2002) de literatuur van het voortgezet
 onderwijs al niet meer geïsoleerd per taal aanbiedt maar als glo: ge-
 meenschappelijk literatuuronderwijs, dat zich allereerst richt op eigen
 land en regio en vervolgens de vensters wijd openzet voor invloeden
 die de mondialisering vandaag de dag biedt. Deze recentrage en inte-
 gratie in het onderwijs beloven kansen tot een nieuwe literaire bloei in
 de toekomst.

Aantekeningen

1. Enkele uitgaven van het House of Nehesi: Charles Baromeo Hodge, *Songs and Images of St. Martin* (1997); Drisana Deborah Jack, *The Rainy Season* (1997); Esther Gumbs, *Tales from the Great Salt Pond* (1996); Ruby Bute, *Golden Voices of S'maatin* (1989, 2000); Ras Changa, *Illegal Truth* (1991); Lasana M. Sekou, *Moods for Isis* (1978); *For the Mighty Gods ... an Offering* (1982); *Images in the Yard* (1983); *Maroon Lives* (1983); *Born here* (1986); *Nativity* (1988); *Love Songs make you cry* (1989); *Mother Nation* (1991); *Quimbé* (1991); *Brotherhood of the Spurs* (1997); Louie Laveist, *The House that Jack built and other Plays* (2003); Ian Valz: *Masquerade* (1988).

Bronnenlijst

- Baart, W.J.H. 1983. *Cuentanan di Nanzi ...: een onderzoek naar de oorsprong, betekenis en functie van de papiamentse spinverhalen*. Dissertatie. Amsterdam: Rodopi.
- Badejo, Fabian. 2003. *Salted Tongues' Modern literature in St. Martin*. Sint-Maarten: House of Nehesi.
- Berry-Haseth, Lucille e.a. 1998. *Pa saka kara: (tomo II en III) antologia di literatura Papiamentu*. Willemstad: Fundashon Pierre Lauffer.
- Booi, Frank e.a. (red.) 1983. *Cosecha Arubiano*. Oranjestad: CCA.
- Broek, Aart G. 1990. *The Rise of a Caribbean Island's Literature: The Case of Curaçao and its writing in Papiamentu*. Dissertatie. Universiteit van Amsterdam.
- . 1998. *Pa saka kara: (tomo I) historia di literatura Papiamentu*. Willemstad: Fundashon Pierre Lauffer.
- Claassen, Anton. 1992. *De navelstreng van mijn taal; Poesia bibo di Aruba*. Haarlem: In de Knipscheer.
- Debrot, Cola. 1985-1989. *Verzameld werk*. (zeven delen) Amsterdam: Meulenhoff.
- . 1985a. Naschrift op Dr. David Ricardo Capriles in het perspectief der koloniale geschiedenis. [1969] *Verzameld Werk* deel I. Amsterdam: Meulenhoff, 46-65.
- . 1985b. Het polylinguale karakter van de Antilliaanse samenleving [1967] *Verzameld Werk* deel I. Amsterdam: Meulenhoff, 66-74.
- Echteld, Liesbeth. 1999. *Literatura en español en Curazao al cambio del siglo; en busca de textos desconocidos de la segunda mitad del siglo XIX y de las primeras décadas del siglo XX*. Dissertatie. Universiteit Utrecht.
- Gobardhan-Rambocus, Lila. 2001. *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang: een taal- en onderwijsgeschiedenis van Suriname, 1651-1975*. Dissertatie. Leiden.
- Martinus, Efraim Frank. 1997. *The Kiss of a Slave: Papiamentu's West-African Connections*. Dissertatie. Universiteit van Amsterdam.
- Oversteegen, J.J. 1994a. *In het schuim van grauwe wolven. Het leven van Cola Debrot tot 1948*. Amsterdam: Meulenhoff.
- . 1994b. *Gemunt op wederkeer. Het leven van Cola Debrot vanaf 1948*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Rutgers, Wim. 1988. *Het nulde hoofdstuk van de Antilliaanse literatuur: Koloniale poëzie in De Curaçaosche Courant*. Aruba: Charuba.
- . 1992. *Letterkundig leven rond de eeuwwisseling*. Aruba: Charuba.
- . 1994. *Schrijven is zilver, spreken is goud: oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*. Dissertatie. Universiteit Utrecht.

- . 1996. *Beneden en boven de wind: literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- . 2001. *Tropentaal: 200 jaar Antilliaanse vertelkunst*. Amsterdam: Uitgeverij Contact.
- Severing, Ronnie e.a. 2002. *Kadans, literaire ontwikkeling en literaire begrippen*. Curaçao: Fundashon pa Planifikashon di idioma.
- Smeulders, Toos. 1987. *Papiamentu en onderwijs; veranderingen in beeld en betekenis van de volkstaal op Curaçao*. Dissertatie. Universiteit Utrecht.
- Van Cappelle, H. 1978 (1926). *Mythen en sagen uit West-Indië*. Zutphen: W.J. Thieme & Cie.
- Van der Elst, J. (red.) 1997. *Handelingen Colloquium Nederlands in de wereld 2-4 juni 1997*. Potchefstroom: SAVN.
- Williams, Frank. 2000. *Isla di mi / Island of mine*. Oranjestad: Unoca.